

data fra godt 1.000 søpas fra Stade- og Buxtehudeskipperne fra årene 1619–1711, med oplysninger vedrørende skipperne, redere, skibe og rejser. Materialet er hentet i arkiver i Stade, Buxtehude og Stockholm. Danske lokaliteter forekommer vel kun enkelte gange, men en stor del af skibsfarten havde kontakt med Danmark gennem Øresundstolden, og de fleste af skibene sejlede på områder, som Danmark havde nære økonomiske og kulturelle forbindelser med.

Ole Degn

H. D. Schepelern: Museum Wormianum. (Wormianum, 1971). 435 s.

Den danske lærdomshistorie har ikke været dyrket meget. Det er forklarligt, fordi det store fremskridt i det 19. og 20. århundrede fik de landvindinger, man havde opnået 300 år tidligere, til at tage sig ud som et barns første forsøg på at udforske tilværelsen. Det er disputatsens vigtigste opgave at gendrive denne traditionelle opfattelse og ved en kritisk gennemgang af Museum Wormianum fra 1655 at påvise, at tilvejebringelsen af denne samling og det ledende princip for udvælgelsen af genstande til den ikke hvilede på noget forældet princip, men var i overensstemmelse med synspunkter, også vor tid kan vedkende sig. Det er i det store og hele lykkedes forfatteren at bevise sin these.

Det er almindeligt at bebrejde Ole Worms århundrede for polyhistorisme og fastholden ved de anskuelser, oldtidsforfatterne havde fremsat, men H. D. Schepelern viser, at den første anke delvis er uberettiget for Ole Worms vedkommende, da han først og fremmest betragtede sig som læge og naturvidenskabsmand, mens hans

arkæologiske og runologiske studier kun var et sidespor, omstændighederne havde ført ham ind på, selv om man nu nødtigt vil undvære disse udslag af hans vidtspændende interesse. Om hans afhængighed af de anskuelser, de klassiske forfattere havde fremført, mener H. D. Schepelern, hvis jeg da har forstået ham rigtigt, at netop uenigheden mellem dem sammen med den selvstændige iagttagelse vakte Ole Worms kritiske sans og førte til selvstændig tænkning. Som et bevis herfor anføres det, at Ole Worm viser, at enhjørningehornet ikke stammer fra et eksotisk fabeldyr, men er narhvalens stødtand. Han var ganske vist ikke den første, der fremsatte denne tanke, men han beviste den så grundigt, at den ældre teori definitivt blev skrinlagt. Det var netop til studier af denne slags, hans museum skulle tjene, og på titelkoberet til beskrivelsen af hans samling ses i en vinduesvange et narhvalkranium med den bekendte stødtand, der overflødiggjorde alle andre beviser. Museum Wormianum er ikke et raritetskabinet, men et hjælpemiddel i forskningens og undervisningens tjeneste, og forfatteren fremhæver med rette, at Ole Worm ved siden af sine mange andre hverv også var universitetslærer og med alvor gik op i denne opgave.

For mange år siden har Otto Andrup som ledende princip for det 17. århundredes samlinger peget på det thaumatologiske. Det usædvanlige, det mærkelige, som afveg fra alt det, man kendte fra det daglige liv og vakte forundring, blev anset for værd at samle på. H. D. Schepelern gør sig umage for at vise, at dette synspunkt i det mindste ikke havde større betydning for Ole Worm, men det er tvivlsomt, om han har ret. Nysgerrighed eller med et smukkere udtryk

videbegær vil altid opstå over for det sjældne og ukendte og sætte en tankerække i gang, der kan føre til gode resultater, og det kan ikke afvises, at det thaumatologiske altid har spillet ind, når en samling skulle grundlægges. Da J. A. Trøstrup i slutningen af forrige århundrede samlede ind til Herning Museum, tog han alt med, som havde lidt besynderligt ved sig, og hans efterfølger H. P. Hansen fik et ikke ringe arbejde med at udskille alt det ligegyldige. Noget forsvar på dette punkt behøver grundlæggeren af dansk museumsvesen ikke.

Det thaumatologiske kan endnu i vore dage ikke undværes på noget museum, selv om det nu fremtræder i en ændret og forfinet form. Når Københavns Bymuseum samler på Søren Kierkegaards møbler, og museet i Odense gemmer H. C. Andersens personlige sager, er det ikke, fordi disse ting kan oplyse noget om verdensgeniet hos den københavnske hosekræmmersøn eller proletardrenge fra Odense, men fordi hjertet brænder efter »at kjende ham ret privat«, som J. L. Heiberg udtrykker det i »En Sjæl efter Døden«, og det må stå for denne åndsaristokrats egen regning, at disse ord udtales i hans særlige helvede.

H. D. Schepelern viser, at hovedparten af Ole Worms samling hørte under naturvidenskaben, fordi hans interesser mest gik i denne retning, men at bestanden af historiske og etnografiske sager efterhånden voksede stærkere, og måske kan man tage det som bevis for, at hans opmærksomhed lidt efter lidt mere blev draget mod disse ting. Kun lidt er bevaret af dem. Blandt de tabte sager kan fremhæves den middelalderlige foldestol, der er gengivet på billedet af hans museum og to middelalderlige stamper til gildesegl, for hvis be-

skrivelse man desværre udelukkende må bygge på hans omtale. Men også de naturvidenskabelige afsnit kan opregne genstande af historisk værdi. Det gælder f. eks. om terra sigillata, der under forskellige navne havde et stort ry som lægemiddel og endnu i forrige århundrede blev anvendt i folkemedicinen. Farmacihistorisk har stoffet en ikke ringe betydning, og prøver på det er bevaret i stort omfang. Man anså det for en virksom modgift, og for at overbevise sig herom lod en tysk fyrste en dødsdømt forbryder fylde med gift og derefter indtage en dosis terra sigillata. Det ulykkelige menneske kom sig (J. W. S. Johnsson i Danske Studier 1921). Beretningen viser, at eksperimenter ikke var fremmede for Ole Worms tid, selv om det nævnte forekommer nutiden noget hårdhændet. Et moderne forsøg på at indtage terra sigillata af den varietet, der kaldtes axungia lunae (månefedt), viste, at midlet var uden smag og vel også uden virkning.

H. D. Schepelerns disputats vil sikkert vise sig at være af grundlæggende betydning for studiet af de ældste danske museers historie. Den hæver sig højt over de tidligere behandlinger af emnet ikke alene ved sin detalrigdom, men især med den klarhed, hvormed den opstiller og forsværer sin opfattelse. Som forfatteren har for skik, er værket udstyret med fyldige registre, og illustrationerne tilfredsstillende alle krav.

Helge Søgaard

Knud Prange: Bol og By. Bog over avlingen til Vær præstegård 1771-1780. (Meddelelser fra Landbohøjskolehistorisk Selskab 6, 1972).

Sognepræst Jens Schmidt, der i 1771